

HUBUNGAN INTERGENERASI: KESAN SOKONGAN EMOSI DAN SOSIAL ANAK DEWASA DALAM PENJAGAAN WARGA TUA

Nurul Hudani binti Md Nawi, Getrude Cosmas, Puteri Hayati Megat Ahmad, Dahlan A. Malek, Habibie Ibrahim & Peter Voo
Fakulti Psikologi dan Pendidikan, Universiti Malaysia Sabah
E-mel:nurul@ums.edu.my

ABSTRAK

Kajian ini dijalankan untuk mengenal pasti sokongan psikologi dan sosial ke atas hubungan intergenerasi dalam kalangan anak dewasa yang menjaga warga tua (ibu bapa) dalam komuniti pelbagai etnik di Sabah. Objektif kajian adalah untuk mengkaji pengaruh sokongan emosi dan sosial ke atas hubungan intergenerasi antara penjaga dengan golongan tua. Reka bentuk penyelidikan kuantitatif telah digunakan dalam kajian ini. Terdapat 200 soal selidik yang boleh digunakan daripada 250 responden yang terdiri daripada orang dewasa muda yang memainkan peranan sebagai penjaga orang tua. Tiga set soal selidik telah digunakan dalam kajian ini iaitu soal selidik *Parent-Child Interaction Questionnaire-Revised* (PACHIQ-R) (Lange, 2001) bagi mengukur hubungan intergenerasi dan soal selidik *The Emotional Support Scale* (ESS) yang dibangunkan oleh Hisada, Seng dan Minoguchi (1989) bagi mengukur sokongan psikologi, manakala *Social Support Questionnaire* (SSQ) oleh Sarason, Levine dan Basham (1983) bagi mengukur sokongan sosial telah dijalankan ke atas responden dalam kalangan anak dewasa di Sabah. Analisis perisian smartPLS 2.0, iaitu analisis *Partial Least Square Structural Equation Modeling* (PLS-SEM) digunakan untuk menguji pengaruh antara pemboleh ubah. Dapatan ini menunjukkan kedua-dua bentuk sokongan, iaitu psikologi dan sosial memberi sumbangan dalam mempengaruhi hubungan intergenerasi. Selain itu, dapatan kajian turut melaporkan penjaga yang tinggal di luar bandar mempunyai hubungan intergenerasi yang lebih baik berbanding dengan yang tinggal di kawasan bandar. Implikasi kajian ini menunjukkan bahawa terdapat keperluan bagi menghasilkan satu modul atau polisi bagi menjamin kesejahteraan penjaga dan juga warga tua pada masa hadapan yang perlu dilaksanakan secara holistik dan bersepadu berpandukan Dasar Warga Tua Negara (DWEN).

ABSTRACT

This study aims to identify the psychological and social support on intergenerational relationships among adult children who care for the elderly (parents) in the multi-ethnic community of Sabah. The objective of the study was to examine the influence of emotional and social support on the intergenerational relationship between the guard and the elderly. Quantitative research designs are used in this research. There are 200 questionnaires that can be used from 250 respondents consisting of young adults who play the role of guardians of parents. Three sets of questionnaires were used in this study: the Parent-Child Interaction Questionnaire-Revised (PACHIQ-R) (Lange, 2001) questionnaire was adapted in this study is the current version of the results of the modification from the First Phase version of The Parent- Child Interaction Questionnaire (PACHIQ) (Lange, Blonk & Wiers, 1998) to measure the interrelationship and questionnaire of The Emotional Support Scale (ESS) developed by Hisada, Seng and Minoguchi (1989) to measure psychological support during Social Support Questionnaire (SSQ) Sarason, Levine, Basham (1983) for measuring social support was conducted on respondents among adult children in Sabah. The smartPLS 2.0 software was used to analyze the data of this study, partial Least Square Structural Equation Modeling (PLS-SEM) analysis. PLS-SEM is an analysis of model-based variance-based equation analysis. PLS results revealed that emotional and social support had a significant impact on intergeneration of the elderly care. This finding shows that both forms of support can help improve intergenerational relationships between children acting as guardians with older parents. The implication of this study suggests that there is a need to develop a policy module based on the National Elderly Policy (DWEN) which needs to be done in holistic and integrated national action plans to ensure the welfare of the guardians as well as the elderly.

PENGENALAN

Kehidupan masyarakat Malaysia dalam budaya kolektivistik banyak menekankan aspek kesejahteraan hubungan antara ahli komuniti dan hubungan dalam keluarga. Menurut Long Leng Thang (2015), keluarga dapat membentuk jaringan asas sosial yang menyumbang kepada kesejahteraan

warga tua. Bagi masyarakat Asia, keluarga menekankan peranan dalam pelbagai dimensi termasuk menyediakan sokongan emosi, psikologi, bantuan kewangan ke atas penjagaan ibu bapa dan juga saudara-mara terdekat yang sudah tua. Hal ini jelas mempamerkan budaya Asia cenderung memfokuskan kepada hubungan intergenerasi, iaitu antara ibu bapa dengan anak-anak yang dilihat sebagai yang amat penting. Perkara ini konsisten dengan dapatan kajian oleh Wenjuan Zhang dan Peng Du (2015) yang mendapati golongan dan warga tua dalam suatu komuniti mempunyai hubungan yang rapat dan tradisional apabila memperoleh sokongan sosial yang tinggi daripada anak-anak.

Oleh hal yang demikian, hubungan dalam keluarga yang melibatkan hubungan intergenerasi antara ibu bapa dan anak-anak memainkan peranan yang sangat penting dalam membina kesejahteraan hidup dalam masyarakat. Menurut Lowenstein, Kats, Prilutzky dan Mehlhausen-Hassoen (2001), hubungan intergenerasi menyumbang kepada kesejahteraan psikologi individu di sepanjang hayatnya. Terdapat pelbagai faktor luar yang mempengaruhi hubungan intergenerasi selain sokongan emosi dan sokongan sosial. Misalnya, faktor demografi seperti gender, bangsa, status perkahwinan, pendidikan dan kekerapan perhubungan antara dua pihak juga mempengaruhi kualiti hubungan ibu bapa dengan anak-anak (Birditt, Tighe, Fingerman & Zarit, 2012). Individu yang mempunyai rasa kekeluargaan yang tinggi dilihat lebih memberikan jagaan dan menitikberatkan peranan sebagai penjaga (Garcia & Bazo, 2001).

Walau bagaimanapun, dalam era moden masa kini, fungsi tradisi keluarga yang menekankan hubungan antara ibu bapa dan anak-anak semakin berkurangan. Hal ini mungkin disebabkan oleh faktor ekonomi, iaitu anak-anak tinggal berjauhan dengan keluarga bagi mendapatkan pekerjaan yang lebih baik di bandar sehinggakan menyebabkan mereka jauh daripada ibu bapa. Menurut Lowenstein *et al.* (2001) anak-anak yang ingin meningkatkan status pekerjaan dalam kehidupan memerlukan mereka untuk berjauhan dengan orang tua mereka. Selain itu, berjauhan dan berpisah daripada keluarga dilihat sebagai suatu hal yang boleh diterima, bukan hanya kepada golongan muda tetapi juga kepada generasi tua.

Dalam pada itu, menurut Garcia dan Bazo (2001), anak perempuan selalunya akan menanggung tanggungjawab berat dalam menjaga orang tua bukan sahaja secara psikologi tetapi juga fizikal. Sebagai contoh, di Sepanyol, anak perempuan adalah penjaga utama golongan tua. Bantuan daripada ahli keluarga yang lain adalah pada tahap minima. Situasi ini menyebabkan anak perempuan selalu merasa terbeban dan terabai. Secara idealnya, semua ahli keluarga perlu memberikan sokongan dan bantuan tanpa perlu untuk mereka berasa terbeban, mementingkan diri sendiri, mempunyai penghargaan sendiri yang rendah, kebergantungan dan malu. Hubungan sebegini dalam memberikan bantuan dan sokongan antara dua pihak dilihat dalam bentuk timbal balas dan sangat penting bagi menjamin kesejahteraan dalam kehidupan.

Di samping itu, perubahan struktur dan komposisi keluarga (misalnya keluarga kecil dan peningkatan kadar perceraian) menunjukkan penurunan pertukaran emosi antara generasi yang boleh membawa kepada kesunyian dan depresi dalam kalangan ibu bapa yang sudah tua (Moor & Komter, 2012). Ahli keluarga yang terlibat dengan pertukaran emosi perlu memainkan peranan dengan cara mengambil berat, memberikan nasihat dan bantuan. Namun, kadangkala ia boleh menyebabkan stres kerana rasa tanggungjawab untuk memenuhi beberapa jangkaan dalam menyediakan sokongan tersebut (Ross, Mirowsky & Goldstein, 1990).

Kajian ini perlu dijalankan memandangkan Malaysia sedang mengalami peralihan demografi atau perubahan struktur demografi yang menyebabkan peningkatan bilangan warga tua sejak 1960-an (Pala, 1998). Realitinya, peralihan demografi ini adalah kesan daripada penurunan kadar kelahiran dan kadar mortaliti, peningkatan kawalan penyakit dan kemudahan kesihatan yang semakin baik. Di Malaysia, bilangan warga tua terus meningkat dari setahun ke setahun. Berdasarkan jangkaan, bilangan warga emas berusaha 60 tahun ke atas semakin bertambah daripada 1.4 juta (6.2 peratus) kepada 4.9 juta (13.6 peratus) menjelang tahun 2030 (*Berita Harian*, 2018). Menurut takrifan Pertubuhan Kesihatan Sedunia (*World Health Organization*) sesebuah negara akan mengalami 'fenomena ketuaan' (*ageing phenomenon*) apabila jumlah warga tuanya mencapai 7 peratus daripada keseluruhan jumlah penduduk di

negara tersebut. Berdasarkan takrifan ini, dijangka Malaysia akan mencapai kategori *Nation of Ageing Population* menjelang tahun 2020. Hal ini disebabkan jumlah penduduk warga tua akan mewakili 9.9 peratus penduduk daripada jumlah keseluruhan penduduk (Jabatan Perangkaan Malaysia, 2000).

Realitinya, warga tua akan melalui satu peringkat iaitu mereka terpaksa bergantung sepenuhnya kepada orang lain untuk menjaga mereka. Kemudian, ia menjadi masalah utama yang perlu dihadapi oleh penjaga. Kebergantungan warga tua ini berlaku apabila mereka yang dahulunya berdikari kini menjadi uzur dan terpaksa bergantung kepada anak dewasa. Perubahan ini pastinya mewujudkan pola hubungan asimetri antara anak dewasa dengan ibu bapa. Walaupun terdapat salah seorang antara adik-beradik yang sanggup memberi penjagaan kepada ibu bapa tua, pengorbanan penjagaan yang diberikan kepada ibu bapa tidak mendapat sokongan yang sepatutnya daripada adik-beradik yang lain. Kajian yang dijalankan oleh Khadijah (2007) terhadap anak dewasa yang menjaga ibu bapa tua menunjukkan kebanyakan responden tidak berpuas hati dengan bantuan yang dikemukakan oleh adik-beradik mereka yang lain. Pelbagai alasan yang dikemukakan. Lazimnya, alasan yang diberikan oleh adik-beradik lain adalah masalah kewangan, anak mereka bersekolah, suami sibuk bekerja, tinggal di luar kawasan dan sebagainya. Walau apa pun alasan yang diberikan, seorang anak sewajarnya memberikan penjagaan kepada ibu bapa yang telah tua. Keadaan ini memberi gambaran bahawa kemungkinan terdapat permasalahan dari segi hubungan intergenerasi dan sokongan psikologi mahupun sosial dalam sesebuah institusi kekeluargaan.

Menyedari akan permasalahan dan kepentingan pemberian sokongan emosi dan sosial kepada penjaga ibu bapa dan kesannya kepada hubungan antara dua generasi ini, satu kajian dijalankan dalam kalangan penjaga warga tua daripada pelbagai etnik di Sabah. Oleh hal yang demikian, objektif kajian ini adalah untuk mengkaji sumbangan bagi faktor emosi dan sosial ke atas hubungan intergenerasi. Kajian ini meramalkan kedua faktor ini mempengaruhi hubungan intergenerasi iaitu antara penjaga dengan ibu bapa mereka.

HIPOTESIS KAJIAN

H1: Terdapat pengaruh positif yang signifikan antara sokongan emosi dengan intergenerasi dalam penjagaan warga tua.

H2: Terdapat pengaruh positif yang signifikan antara sokongan sosial terhadap intergenerasi dalam penjagaan warga tua.

H3: Jantina bertindak sebagai moderator bagi hubungan sokongan sosial dan intergenerasi.

H4: Penjaga perempuan mempunyai hubungan antara generasi yang lebih baik berbanding penjaga lelaki.

H5: Penjaga yang tinggal di luar bandar mempunyai hubungan antara generasi yang lebih baik berbanding penjaga yang tinggal di bandar.

H6: Penjaga bagi kaum Melayu mempunyai hubungan antara generasi yang lebih baik berbanding penjaga kaum lain.

KAJIAN LEPAS

Pembangunan dan kecanggihan teknologi yang pesat telah berlaku terhadap masyarakat di Malaysia yang pastinya turut memberi kesan kepada perubahan sosial dalam kehidupan manusia. Pada dasarnya, pembangunan sebegini adalah untuk menaik taraf atau status kehidupan ke arah yang lebih berkualiti. Namun, ia turut memberi impak kepada kehidupan harian anak dewasa yang menjaga ibu bapa mereka. Impak yang paling ketara adalah cabaran dalam proses penjagaan warga tua di samping cabaran dengan tanggungjawab dengan kerjaya. Dalam konteks masyarakat di Malaysia, majoriti keluarga berpegang kepada nilai dan norma bahawa anak-anak bertanggungjawab menjaga orang tua mereka. Secara realitinya, tanggungjawab menjaga ibu bapa bukan dipikul oleh seorang anak sahaja. Anak dewasa ini memerlukan pelbagai bantuan dan sokongan daripada semua pihak terutamanya adik-beradik yang lain, saudara-mara terdekat, jiran tetangga dan juga pihak kerajaan.

Hubungan Intergenerasi (Penjaga dengan Warga Tua)

Dalam masyarakat pelbagai etnik di Malaysia, isu penjagaan adalah antara aspek penting dalam hubungan intergenerasi khususnya aspek sokongan dan bantuan kepada warga tua yang menjadi tanggungjawab utama anak

dewasa. Malahan, isu penjagaan warga tua ini turut diberi perhatian oleh pihak kerajaan. Misalnya Walker *et al.* (1993) mengemukakan satu artikulasi bagi pembentukan polisi yang menganjur perkongsian beban penjagaan warga tua antara kerajaan dan juga keluarga. Malah kajian di Australia juga melaporkan berkaitan timbal balik intergenerasi bagi memahami kepentingan sokongan keluarga oleh pembuat polisi. Misalnya, anak dewasa yang menjaga warga tua mendapati sokongan daripada pihak kerajaan amat penting dalam merangsang penyediaan perkhidmatan penjagaan warga tua dalam komuniti.

Namun, terdapat juga kajian yang dilakukan di negara maju misalnya Amerika Syarikat, Jepun dan lain-lain ke atas aspek ini dan mendapati hubungan antara warga tua dengan ahli keluarga tidak mempunyai kaitan yang jelas. Misalnya kajian oleh Glenn dan McLanehan (1981) yang telah mengkaji kesan sokongan keluarga ke atas warga tua mendapati hubungan interaksi antara anak dengan warga tua tidak mempunyai pengaruh yang penting ke atas warga tua. Malah, Glenn dan McLanehan (1981) turut melaporkan walaupun anak-anak memainkan penting dalam memberikan sokongan kepada warga tua, tetapi kewujudan dan interaksi dalam keluarga didapati tidak mempunyai hubungan yang kuat dengan kehidupan dalam kalangan warga tua. Hal ini konsisten dengan dapatan di Amerika Syarikat yang mendapati tidak terdapat hubungan yang positif antara hubungan interaksi anak-anak dengan kehidupan warga tua (Lee, 1979, Lee & Ellithorpe, 1982).

Sokongan Psikologi Penjaga dalam Penjagaan Warga Tua

Realitinya, sokongan psikologi memainkan peranan penting kepada individu yang menjaga warga tua. Hal ini disebabkan kestabilan emosi dalam kalangan penjaga warga tua mampu mempamerkan satu penjagaan yang berkualiti terhadap keperluan warga tua. Menurut Abdul Aziz *et al.* (2011), sokongan emosi kerap digunakan dalam konteks jaringan sosial kerana dapat memberikan sokongan dan bantuan yang diperlukan oleh penjaga warg tua dan warga tua itu sendiri.

Sokongan emosi oleh keluarga adalah elemen terpenting dalam penjagaan tidak formal. Hal ini demikian kerana sokongan emosi mampu mempengaruhi penilaian penjaga secara positif serta dapat meringankan

beban penjagaan yang dialami oleh keluarga. Selain itu, sokongan emosi digunakan untuk memotivasikan diri sendiri untuk terus menjaga keperluan ahli keluarga dalam memenuhi kesejahteraan hidup mereka.

Kajian oleh Siti Hajar *et al.* (2010) mendapati bahawa tekanan sosial, fizikal dan emosi juga meninggalkan kesan kepada penjaga. Sungguhpun penjaga memerlukan sokongan emosi mahupun bantuan praktikal, kemahuan mereka yang utama adalah agar masyarakat sedar dan mengiktiraf keperluan mereka dan sebolehnya turut membantu mendapatkan keperluan-keperluan tersebut. Keperluan tersebut merangkumi keperluan berdasarkan perbezaan latar belakang etnik, budaya, agama yang pelbagai, kesempatan untuk berehat, bantuan praktikal dan aspek yang lebih penting adalah keperluan untuk meluahkan perasaan dan bercakap tentang emosi semasa yang kelihatan agak sukar dipenuhi.

Sokongan Sosial Penjaga dalam Penjagaan Warga Tua

Isu sokongan sosial yang diperlukan oleh penjaga menjadi antara fokus yang penting dalam membentuk kesejahteraan dalam kehidupan berkeluarga. Hal ini demikian kerana setiap individu memerlukan kesejahteraan dalam hidup, tidak kira dari aspek sosial mahupun psikologi. Begitu juga dengan kesejahteraan para penjaga warga tua yang sering kali dikaitkan dengan bebanan yang terpaksa ditanggung oleh mereka apabila terhalangnya mobiliti sosial harian mereka. Dilema dalam kalangan penjaga warga tua ini merupakan salah satu fenomena global yang timbul akibat daripada pemodenan dan kemajuan (Khadijah, 2015) dengan wujudnya peningkatan populasi warga tua khususnya di Malaysia.

Perspektif sokongan sosial merujuk kepada transaksi interpersonal yang melibatkan satu atau lebih elemen seperti kasih sayang, pengakuan dan bantuan. Elemen kasih sayang dilihat sebagai faktor minat, manakala pengakuan pula merujuk kepada ekspresi penerimaan atau kebenaran sesuatu tindakan oleh seseorang (Asnarulkhadi, 2006). Elemen bantuan pula merujuk kepada bantuan secara langsung atau pertolongan dari segi kewangan, maklumat, masa dan keperluan (Asnarulkhadi, 2006). Malahan, sokongan sosial juga boleh dibahagikan kepada dua iaitu *tangible support* seperti

bantuan kewangan dan peralatan dan *untangible support* seperti hubungan sosial dan bantuan penjagaan. (Asnarulkhadi, 2006)

Realitinya, konsep sokongan sosial dalam kalangan masyarakat setempat memberi pengaruh yang besar bagi isu penjagaan warga tua. Hal ini selaras dengan kajian yang dilakukan oleh Fatimah dan Rahmah (2011) yang mendapati sokongan sosial, nilai, hubungan kekeluargaan dan keadaan persekitaran tempat tinggal mempengaruhi pola penjagaan tidak formal yang secara langsung adalah bergantung kepada tahap keperluan yang berbeza. Malah, hal ini seiring dengan kajian oleh Fatimah, Rahmah dan Fatimah (2009), menekankan akan kepentingan sokongan sosial terutama dalam usaha meningkatkan kefungsiian peranan sebagai penjaga warga tua. Hal ini juga selaras dengan dapatan kajian yang dijalankan oleh Khadijah, Nasrudin, Mohd Suhaimi, Fauziah, Norulhuda dan Salina (2015) yang melaporkan sokongan sosial daripada ahli keluarga penjaga warga tua adalah penting bagi mengurangkan beban penjagaan dengan bantuan adik-beradik dari segi sokongan ketara dan tidak ketara. Anak dewasa yang menjaga warga tua sering dikunjungi oleh adik-beradik dan saudara-mara yang lain dilihat mempunyai jaringan sokongan sosial yang lebih baik. Tambahan sokongan sosial dapat meringankan beban penjagaan dengan bantuan daripada anak-anak yang tinggal berasingan kerana memberi sumbangan dari segi moral dan kewangan. Sebaliknya, menurut Rasha dan Faiza (2012), penjaga yang kekurangan sokongan sosial mempunyai masalah kewangan dan lebih lama mereka dalam penjagaan warga tua akan mengalami bebanan yang lebih tinggi.

METODOLOGI

Reka Bentuk Kajian

Reka bentuk kajian adalah kajian tinjauan menggunakan pendekatan kuantitatif. Penyelidik membuat pemilihan ini setelah mempertimbangkan objektif kajian penyelidikan yang telah dirangka dalam kajian ini. Tindakan ini konsisten dengan Othman Lebar (2009) yang menyatakan metode pemilihan reka bentuk yang tepat adalah dengan mempertimbangkan objektif kajian terlebih dahulu. Memandangkan data kajian ini dikumpul pada satu-satu masa,

maka ia mengaplikasikan kaedah tinjauan keratan rentas (*cross-sectional*). Penyelidik merumuskan data kajian sebegini sesuai dianalisis menggunakan prosedur statistik dan borang soal selidik sebagai instrumen kajian. Rumusan ini dipersetujui oleh Dul dan Hak (2008) yang mendapati teknik pengumpulan data dengan menggunakan soal selidik adalah sesuai dan pratikal digunakan kerana penyelidik mempersembahkan data dalam bentuk nombor.

Instrumen Kajian

Data dikumpulkan menggunakan soal selidik yang mengandungi empat bahagian. Bahagian pertama berkenaan dengan maklumat demografi responden seperti jantina, umur, taraf pendidikan, kaum, pengalaman dan lain-lain. Bahagian A pula terdiri daripada instrumen untuk mengukur hubungan intergenerasi (*Parent-Child Interaction Questionnaire-Revised* (PACIQ-R) (Lange, 2001) telah diadaptasi dalam kajian ini adalah versi semasa hasil dari pengubahsuaian daripada versi Tahap Pertama *The Parent-Child Interaction Questionnaire* (PACIQ) (Lange, Blonk & Wiers, 1998). Bahagian B merupakan instrumen yang digunakan untuk mengukur sokongan emosi (*The Emotional Support Scale-ESS*) yang dibangunkan oleh Hisada, Seng dan Minoguchi (1989). Sementara itu, Bahagian C pula terdiri daripada instrumen bagi mengukur sokongan sosial (*Social Support Questionnaire* (SSQ) oleh Sarason, Levine dan Basham (1983).

Subjek Kajian dan Lokasi

Kajian melibatkan anak dewasa lelaki atau perempuan yang menjaga ibu atau bapa anak-anak dewasa tersebut atau yang menjaga ahli saudara tua terdekat yang lain. Seramai 200 responden penjaga warga turut serta dalam kajian ini. Pemilihan responden adalah menggunakan persampelan bertujuan, iaitu responden yang mempunyai pengalaman menjaga ibu atau bapa atau waris terdekat lain yang tergolong dalam kategori warga tua. Kajian ini dijalankan di sekitar Kota Kinabalu berdasarkan maklumat yang diperolehi daripada Jabatan Kebajikan Masyarakat Negeri Sabah.

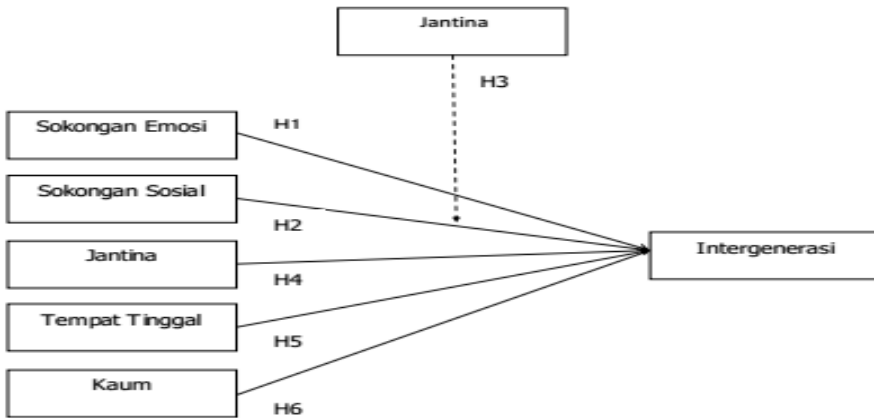
Kebolehpercayaan

Pengkaji telah menjalankan analisis kebolehpercayaan alat kajian. Ujian ini adalah bertujuan untuk mengenal pasti tahap kebolehpercayaan dan keesahan alat kajian. Pengkaji menggunakan kaedah pekali alpha Cronbach untuk mengukur nilai kebolehpercayaan item-item dari segi ketekalan dalaman. Pengkaji mendapati bahawa nilai kebolehpercayaan berkenaan dengan kebolehpercayaan item dalam soal selidik kajian pula, hasil dari kajian rintis menunjukkan kesemua nilai Cronbach's alpha item soal selidik kajian berada di atas nilai 0.65. Bagi instrumen sokongan psikologi nilai alpa adalah 0.948, sokongan sosial dengan nilai alpha 0.918 dan hubungan intergenerasi mempunyai nilai alpha sebanyak 0.778. Dapatan ini menerangkan bahawa kesemua bahagian soal selidik kajian adalah boleh dipercayai dan boleh digunakan dalam kajian sebenar.

HASIL KAJIAN

Kajian ini menggunakan perisian smartPLS 2.0 bagi analisis data iaitu analisis *Partial Least Square Structural Equation Modeling* (PLS-SEM). PLS-SEM merupakan satu analisis pemodelan persamaan struktur berasaskan-variants yang membolehkan penilaian terhadap kebolehpercayaan dan kesahan model pengukuran (model pengukuran) dan penganggaran terhadap pengaruh antara konstruk atau pemboleh ubah-pemboleh ubah kajian (model struktur) (Reinartz, Haenlein & Henseler, 2009). Langkah pertama yang perlu dilakukan ialah menilai kesahan skala model pengukuran. Langkah seterusnya adalah pengujian hipotesis berdasarkan analisis model struktur.

Kerangka Kajian

Rajah 1 Kerangka teoretikal kajian

KEPUTUSAN KAJIAN

Analisis deskriptif

Maklumat demografi dan tahap sokongan sosial dan psikologi bagi penjaga warga tua

Demografi Subjek

Bahagian ini menunjukkan keputusan daripada analisis deskriptif yang melaporkan profil faktor-faktor demografi subjek yang berkaitan dengan jantina, kaum, tahap pendidikan dan kategori tempat tinggal. Dalam kajian ini, seramai 200 orang responden di Sabah telah terpilih sebagai subjek kajian. Daripada jumlah tersebut, seramai 32.3 peratus adalah terdiri daripada lelaki, manakala 67.7 peratus adalah subjek wanita. Mengikut pecahan kaum, seramai 13(41.9 peratus) merupakan Kadazandusun, 11 (35.5 peratus) adalah

kaum Melayu, sebanyak tiga orang (9.7 peratus) adalah India, manakala dua orang (6.5 peratus) pula terdiri daripada Brunei dan lain-lain. Mengikut pecahan tahap pendidikan pula yang memiliki ijazah seramai tujuh orang (22.6 peratus), seramai 20 orang atau 64.3 peratus mempunyai STPM, tiga orang atau 9.7 peratus dan 1 (3.2 peratus) merupakan yang memiliki sarjana, manakala mengikut pecahan kategori pula, seramai 20 orang atau 64.5 peratus tinggal di kawasan bandar, manakala 11 orang (35.5 peratus) adalah subjek yang tinggal di pedalaman.

Jadual 1 Demografi subjek

Ciri Demografi	Kekerapan	Peratus (%)
Jantina		
Lelaki	10	32.3
Perempuan	21	67.7
Kaum		
Melayu	11	35.5
India	3	9.7
Kadazandusun	13	41.9
Bajau	2	6.5
Brunei	1	3.2
Lain-lain	1	3.2
Taraf Pendidikan		
STPM	20	64.3
Diploma	3	9.7
Ijazah	7	22.6
Sarjana	1	3.2
Tempat Tinggal		
Bandar	20	64.5
Luar Bandar	11	35.5

Jadual 2 Tahap kekerapan bagi hubungan antara generasi, sokongan emosi dan sokongan sosial

Tahap	Kekerapan	%
Hubungan antara generasi		
Rendah (0-1.67)	15	7.5
Sederhana (1.67-3.34)	148	74.0
Tinggi (3.34-5.00)	37	18.5
Sokongan emosi		
Rendah (0-1.67)	30	15.0
Sederhana (1.67-3.34)	88	44
Tinggi (3.34-5.00)	82	41.0
Sokongan sosial		
Rendah (0-2)	6	3.0
Sederhana (2-4)	42	21.0
Tinggi (4-6)	152	76
Jumlah	200	100

Jadual 2 menunjukkan taburan tahap yang tidak menyeluruh untuk tiga kategori (rendah, sederhana dan tinggi). Misalnya, hubungan antara generasi, terdapat 15 (7.5 peratus) berada pada tahap rendah, manakala 148 (74 peratus) pada paras sederhana. Sementara itu, tahap rendah bagi sokongan emosi adalah 30 (15 peratus). Malah, tahap sederhana dan tinggi adalah agak sama, iaitu 88 (44 peratus) dan 82 (41 peratus) masing-masing. Lanjutan itu, sokongan sosial mempunyai tahap tinggi yang baik iaitu 152 (76 peratus).

Hasil Analisis Model Pengukuran dan Struktur

Kajian ini melibatkan tiga skala pengukuran item-pelbagai dan juga tiga pemboleh ubah demografi. Oleh itu, pemboleh ubah demografi telah dikategorikan terlebih dahulu kepada kumpulan dengan menggunakan pemboleh ubah *dummy*. Tiga pemboleh ubah demografi yang terlibat dalam kajian ini, iaitu jantina, tempat tinggal dan kaum. Pengekodan *dummy* bagi jantina dibina untuk menunjukkan lelaki dan perempuan dengan perempuan sebagai kumpulan rujukan (*reference group*). Bagi pemboleh ubah tempat tinggal, pengekodan *dummy* dibina untuk menunjukkan dua kumpulan, iaitu bandar dan luar bandar dengan luar bandar sebagai kumpulan

rujukan. Pengekoden *dummy* bagi pemboleh ubah kaum turut dibina bagi menunjukkan lima kaum yang berbeza (Melayu, Cina, Kadazandusun, Bajau, dan Brunei) dengan kaum Melayu sebagai kumpulan rujukan. Penilaian bagi kebolehpercayaan dan kesahan dalam kajian ini hanya melibatkan skala pengukuran item-pelbagai, iaitu pemboleh ubah sokongan emosi, sokongan sosial dan intergenerasi.

Penilaian Model Pengukuran

Secara keseluruhan, penilaian model pengukuran reflektif melibatkan beberapa aspek, iaitu kebolehpercayaan komposit atau *composite reliability* (CR) untuk menilai ketekalan dalaman, kebolehpercayaan indikator dan *average variance extracted* (AVE) bagi menilai kesahan konvergen. Bagi menilai kesahan diskriminan, penilaian yang digunakan adalah muatan silang (*cross-loadings*) dan kriteria *Fornell-Larcker* (*Fornell-Larcker criterion*).

a. Kesahan Konvergen

Bagi menilai kesahan konvergen, nilai muatan indikator, nilai AVE dan kebolehpercayaan komposit bagi setiap pemboleh ubah pendam dikenal pasti. Nilai muatan indikator-indikator perlu melebihi 0.708 memandangkan jumlah kuasa dua bagi nilai (0.708^2) adalah sama dengan 0.50. Walau bagaimanapun, penentuan sama ada indikator dihapuskan atau tidak adalah bergantung kepada kesan penghapusan item tersebut ke atas kebolehpercayaan komposit dan kesahan kandungan konstruk. Indikator dengan nilai muatan luaran antara 0.40 dan 0.70 hanya dihapuskan daripada skala jika ia membawa kepada peningkatan kebolehpercayaan komposit atau *Average Variance Extracted* (AVE) yang disarankan. Indikator dengan nilai muatan luaran di bawah 0.40 selalunya perlu dihapuskan daripada skala (Hair, Ringle & Sarstedt, 2011).

Selain itu, kesahan konvergen juga dicapai apabila nilai AVE sama dengan atau lebih besar daripada 0.50, yang menunjukkan bahawa pemboleh ubah menjelaskan lebih daripada separuh varians daripada indikator-indikatornya secara purata (Hair *et al.*, 2017). Sebaliknya, nilai AVE yang kurang daripada 0.50 menunjukkan bahawa secara purata, item-

item mempunyai ralat yang tinggi berbanding varians yang dijelaskan oleh pemboleh ubah tersebut.

Bagi pemboleh ubah intergenerasi, 17 item dihapuskan disebabkan nilai muatan yang rendah iaitu item A1, A2, A3, A4, A5, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16, A17 dan A22. Bagi pemboleh ubah sokongan emosi, empat item yang mempunyai nilai muatan yang rendah dan dihapuskan, iaitu item B3, B6, B8, dan B9. Bagi pemboleh ubah sokongan sosial pula, hanya satu item, iaitu C11 yang dihapuskan. Berdasarkan Jadual 3, julat bagi nilai kebolehpercayaan komposit kesemua pemboleh ubah adalah dalam lingkungan 0.893 dan 0.943, seterusnya membuktikan bahawa kesemua pengukuran mempunyai kebolehpercayaan di atas nilai yang disarankan. Nilai muatan indikator dalam julat 0.598 dan 0.798, dan nilai AVE daripada julat 0.506 hingga 0.523 bagi kesemua pemboleh ubah ini selepas penghapusan indikator juga melebihi nilai yang disarankan. Secara keseluruhan, hasil analisis selepas penghapusan item menunjukkan kesemua konstruk mencapai kesahan konvergen yang mencukupi bagi kajian ini.

Jadual 3 Ringkasan kesahan konvergen

Konstruk	Item	Jumlah Indikator yang Dihapuskan	Muatan	AVE	CR
Inter_Gen	A18	17	0.760	0.512	0.893
	A19		0.732		
	A20		0.785		
	A21		0.730		
	A23		0.681		
	A24		0.738		
	A25		0.687		
	A6		0.598		
Sok_Emo	B1	4	0.723	0.523	0.943
	B10		0.662		
	B11		0.691		
	B12		0.746		
	B13		0.698		

	B14		0.729		
	B15		0.798		
	B16		0.785		
	B17		0.746		
	B18		0.663		
	B19		0.747		
	B2		0.668		
	B4		0.693		
	B5		0.729		
	B7		0.754		
Sok_Sos	C1	1	0.798	0.506	0.918
	C10		0.619		
	C12		0.734		
	C2		0.759		
	C3		0.703		
	C4		0.750		
	C5		0.706		
	C6		0.717		
	C7		0.681		
	C8		0.702		
	C9		0.633		

Nota: AVE > 0.50 dan CR > 0.70

b. Kesahan Diskriminan

Kesahan diskriminan bertujuan untuk menilai sejauh mana satu-satu konstruk itu berbeza dengan konstruk yang lain dalam model kajian (Hair, Hult, Ringle & Sarstedt, 2017). Dalam erti kata yang lain, kesahan diskriminan dilakukan untuk memastikan sesebuah konstruk itu adalah unik dan mengukur fenomena yang tidak mewakili konstruk-konstruk yang lain dalam model kajian. Secara umumnya, terdapat dua kriteria pengukuran kesahan diskriminan yang biasa digunakan apabila menggunakan PLS-SEM, iaitu muatan silang dan kriteria *Fornell-Larcker*. Muatan silang dinilai bagi mengukur kesahan diskriminan indikator-indikator, manakala kriteria

Fornell-Larcker digunakan untuk mengukur kesahan diskriminan pemboleh ubah-pemboleh ubah pendam (*latent variable*).

Bagi kriteria yang pertama, muatan silang perlu melebihi 0.708, manakala nilai 0.40-0.70 hanya dihapuskan jika membawa peningkatan kebolehpercayaan komposit. Jadual 4 menunjukkan kesemua nilai muatan silang mencapai kesahan diskriminan, iaitu muatan silang bagi setiap indikator tinggi kepada konstruknya berbanding kepada konstruk-konstruk lain.

Kaedah yang kedua adalah pengujian kriteria *Fornell-Larcker*. Penilaian ini dilakukan untuk mengenal pasti korelasi antara pemboleh ubah-pemboleh ubah pendam yang dikaji. Bagi mencapai kesahan diskriminan, nilai kuasa dua AVE bagi setiap pemboleh ubah pendam perlu lebih besar berbanding nilai kuasa dua korelasi antara pemboleh ubah-pemboleh ubah pendam. Berdasarkan Jadual 4, nilai-nilai yang ditebalkan di setiap pepenjuru adalah lebih tinggi berbanding nilai-nilai yang ditunjukkan dalam lajur dan baris jadual tersebut. Oleh itu, dapat disimpulkan bahawa hasil kesahan diskriminan berdasarkan kriteria *Fornell-Larcker* telah dicapai bagi pemboleh ubah-pemboleh ubah pendam dalam kajian ini.

Jadual 4 Analisis kesahan diskriminan muatan silang

	Inter_Gen	Sok_Emo	Sok_Sos	Lelaki	Bandar	Cina	Kadazan Dusun	Bajau	Brunei
A18	0.760	0.445	0.316	0.177	0.047	-0.020	-0.157	0.076	0.032
A19	0.732	0.380	0.287	0.111	0.004	-0.084	-0.103	0.067	0.031
A20	0.785	0.374	0.304	0.079	-0.030	-0.154	-0.151	0.064	0.104
A21	0.730	0.343	0.342	0.016	0.133	-0.006	-0.180	0.054	0.076
A23	0.681	0.450	0.198	0.019	0.114	-0.070	-0.034	-0.076	0.036
A24	0.738	0.412	0.321	0.180	0.179	-0.151	-0.050	0.043	0.074
A25	0.687	0.376	0.272	0.159	0.069	-0.052	-0.170	0.071	0.026
A6	0.598	0.407	0.244	-0.005	0.086	-0.131	-0.076	-0.019	0.112
B1	0.397	0.723	0.312	0.010	0.104	-0.112	0.000	-0.034	0.102
B10	0.378	0.662	0.334	0.049	0.183	-0.036	-0.083	-0.048	0.086
B11	0.356	0.691	0.238	0.012	0.046	0.002	0.024	-0.143	0.127
B12	0.407	0.746	0.317	-0.048	0.135	0.050	-0.055	-0.063	0.204

B13	0.292	0.698	0.337	-0.063	0.075	0.083	-0.009	-0.039	0.179
B14	0.357	0.729	0.282	0.045	0.118	-0.075	-0.066	0.023	0.167
B15	0.532	0.798	0.349	-0.022	0.111	-0.051	-0.018	0.072	0.085
B16	0.450	0.785	0.467	-0.088	0.063	-0.032	-0.048	-0.062	0.145
B17	0.421	0.746	0.290	-0.064	0.061	0.057	-0.088	0.023	0.127
B18	0.369	0.663	0.379	-0.104	-0.007	-0.017	-0.076	0.054	0.122
B19	0.388	0.747	0.335	0.019	0.070	-0.030	-0.092	0.014	0.161
B2	0.314	0.668	0.347	-0.063	0.135	-0.033	0.037	-0.098	0.134
B4	0.357	0.693	0.305	-0.017	0.182	0.060	-0.134	0.013	0.089
B5	0.477	0.729	0.229	0.094	0.132	0.018	-0.059	0.014	0.066
B7	0.457	0.754	0.267	0.000	0.087	-0.048	-0.061	-0.043	0.141
C1	0.372	0.353	0.798	0.035	0.137	0.042	-0.131	0.045	0.021
C10	0.207	0.273	0.619	-0.025	0.114	0.024	-0.087	0.036	0.085
C12	0.289	0.269	0.734	-0.105	0.096	0.006	-0.173	0.118	0.112
C2	0.357	0.356	0.759	-0.022	0.115	0.054	-0.035	0.031	0.055
C3	0.207	0.261	0.703	-0.010	0.072	-0.087	-0.003	0.083	0.019
C4	0.213	0.350	0.750	-0.005	0.077	-0.060	-0.092	0.063	0.038
C5	0.227	0.320	0.706	0.020	0.001	-0.184	0.035	0.051	0.069
C6	0.305	0.353	0.717	0.082	-0.059	-0.156	-0.014	0.060	0.066
C7	0.259	0.275	0.681	0.039	0.149	0.049	-0.147	0.071	0.023
C8	0.355	0.338	0.702	0.033	0.000	-0.012	-0.062	0.082	0.037
C9	0.204	0.246	0.633	-0.036	0.098	-0.002	-0.071	0.043	0.099
Lelaki	0.135	-0.020	0.005	1.000	0.111	0.006	-0.082	-0.012	-0.008
Bandar	0.106	0.137	0.100	0.111	1.000	0.221	0.020	-0.139	-0.077
Cina	-0.118	-0.018	-0.033	0.006	0.221	1.000	-0.157	-0.132	-0.076
Kadazan dusun	-0.160	-0.068	-0.103	-0.082	0.020	-0.157	1.000	-0.210	-0.121
Bajau	0.051	-0.024	0.087	-0.012	-0.139	-0.132	-0.210	1.000	-0.101
Brunei	0.085	0.174	0.076	-0.008	-0.077	-0.076	-0.121	-0.101	1.000

Jadual 5 Analisis kesahan diskriminan kriteria Fornell-Larcker

	Bajau	Bandar	Brunei	Cina	Inter_Gen	Kadazan Dusun	Lelaki	Sok_Emo	Sok_Sos
Bajau	1								
Bandar	-0.139	1							
Brunei	-0.101	-0.077	1						
Cina	-0.132	0.221	-0.076	1					
Inter_Gen	0.051	0.106	0.085	-0.118	0.715				
Kadazan Dusun	-0.210	0.020	-0.121	-0.157	-0.160	1			
Lelaki	-0.012	0.111	-0.008	0.006	0.135	-0.082	1		
Sok_Emo	-0.024	0.137	0.174	-0.018	0.559	-0.068	-0.020	0.723	
Sok_Sos	0.087	0.100	0.076	-0.033	0.400	-0.103	0.005	0.439	0.711

Nota: (i) Nilai-nilai yang ditebalkan dalam pepenjuru adalah mewakili nilai punca kuasa dua AVE, manakala nilai-nilai di luar pepenjuru mewakili korelasi-korelasi pemboleh ubah pendam

(ii) Kumpulan rujukan: Jantina - Perempuan; Tempat Tinggal - Luar Bandar; Kaum – Melayu

Penilaian Model Struktur

Langkah kedua dalam analisis PLS yang perlu dilakukan setelah memenuhi analisis model pengukuran adalah untuk menilai model struktur iaitu penilaian terhadap model dalaman. Model struktur ini memberikan maklumat tentang sebaik mana model teoretikal meramal laluan hipotesis-hipotesis yang dibina dalam kajian. Penilaian terhadap model struktur dalam PLS-SEM dilakukan berdasarkan pendekatan yang disyorkan oleh Hair *et al.*(2010), iaitu menilai kesignifikanan hubungan-hubungan model struktur, menilai tahap R^2 , kesan saiz (f^2) dan *predictive relevance* (Q^2).

a. Keputusan penilaian kesan langsung

Rajah 2 memaparkan keputusan pekali lintasan pemboleh ubah-pemboleh ubah dalam kajian ini. Secara keseluruhan, nilai R^2 bagi pemboleh ubah intergenerasi yang ditunjukkan dalam Rajah 2 dan Jadual 4 adalah sebanyak 0.389 yang menunjukkan sebanyak 38.9 peratus varians dalam pemboleh ubah intergenerasi boleh diterangkan oleh pemboleh ubah sokongan emosi, sokongan sosial dan pemboleh ubah-pemboleh ubah demografi iaitu jantina,

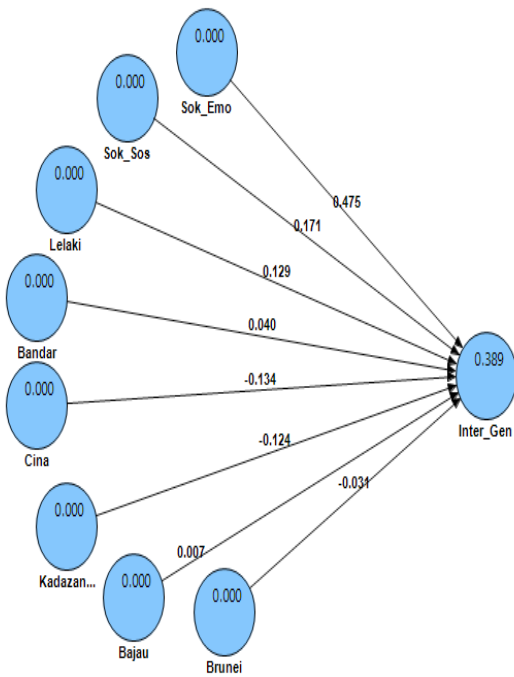
tempat tinggal dan kaum. Penilaian lanjut menunjukkan bahawa nilai R^2 adalah tinggi berdasarkan panduan penilaian R^2 Cohen (1988).

Bagi menganggar signifikan kesan atau pengaruh langsung, saiz pekali lintasan dinilai. Pekali lintasan yang mengarah kepada pemboleh ubah endogenus (intergenerasi) seperti yang ditunjukkan dalam Rajah 2 adalah mewakili hipotesis-hipotesis pengaruh antara pemboleh ubah dalam kajian ini. Saiz atau nilai muatan pekali lintasan antara kesemua pemboleh ubah dinilai bagi menentukan kesignifikanan pengaruh langsung. Dalam erti kata yang lain, pekali lintasan dinilai bagi menentukan sama ada hipotesis yang dibina signifikan atau tidak. Pengujian ini dilakukan melalui kaedah *bootstrapping* dalam smartPLS. Hair *et al.* (2010) menyatakan bahawa *bootstrapping* dalam PLS melibatkan persampelan rawak berulang dengan menggantikan set data asal untuk mewujudkan sampel *bootstrap* dan bagi mendapatkan ralat piawai dalam pengujian hipotesis.

Nilai *bootstrapping* sebanyak 500 sampel semula seperti yang disarankan oleh Chin (1998) digunakan dalam kajian ini untuk menguji signifikan setiap pekali lintasan menggunakan nilai-t. Jadual 6 memaparkan pekali lintasan (β) dan signifikan nilai-t bagi output model regresi. Nilai-t perlu melebihi 1.64 atau kurang daripada -1.64 pada tahap alfa .05 bagi menentukan signifikan. Kajian ini melibatkan lima hipotesis pengaruh langsung yang diringkaskan dalam Jadual 6. Tiga daripada lima hipotesis yang dibina didapati signifikan (H1, H2, H4), hipotesis H6 adalah *partially supported*, iaitu kaum Cina dan Kadazandusun mempengaruhi secara signifikan, manakala kaum lain tidak menunjukkan pengaruh yang signifikan. Hanya satu hipotesis yang tidak signifikan iaitu H5.

Pengukuran seterusnya bagi model struktur adalah penilaian *predictive relevance* menggunakan nilai Q^2 Stone-Geisser yang boleh dilakukan melalui prosedur *blindfolding* (Henseler, Ringle & Sinkovics, 2009). Berdasarkan saranan Hair *et al.* (2017), nilai Q^2 dalam kajian ini diperolehi dengan menggunakan prosedur *blindfolding* menggunakan nilai jarak yang telah ditetapkan (*omission distance*) yang juga disebut sebagai D . Nilai D boleh dipilih daripada 5 – 10 dengan syarat hasil bahagi antara saiz sampel (n) dengan nilai D menghasilkan satu nombor bulat ($n \div D = \text{nombor bulat}$). Oleh

kerana saiz sampel dalam kajian ini adalah sebanyak $n = 200$, maka nombor D yang boleh dipilih adalah 5 atau 10. Kajian ini telah menggunakan nilai $D = 5$ dengan melihat kepada *cross-validated redundancy* bagi menganggarkan nilai Q^2 pemboleh ubah endogenus iaitu intergenerasi. Syaratnya ialah nilai Q^2 perlu melebihi nilai sifar bagi menunjukkan bahawa model mempunyai *predictive relevance* yang mencukupi. Jadual 4 memaparkan pemboleh ubah endogenus dalam kajian ini mencapai *predictive relevance* yang mencukupi iaitu nilai Q^2 sebanyak 0.167.

Rajah 2 Keputusan pekali lintasan kesan langsung

Jadual 6 Ringkasan keputusan kesan langsung

Hipotesis	Pengaruh	Beta Piawai	Ralat Piawai	Nilai-t	Keputusan	R ²	Q ²
H1	Sok_Emo -> Inter_Gen	0.475	0.080	5.942**	Disokong		
H2	Sok_Sos -> Inter_Gen	0.171	0.078	2.197**	Disokong		
H4	Lelaki -> Inter_Gen	0.129	0.054	2.402**	Disokong		
H5	Bandar -> Inter_Gen	0.040	0.059	0.672	Tidak disokong		
H6	Bajau -> Inter_Gen	0.008	0.062	0.121	Tidak disokong	0.389	0.167
	Bandar -> Inter_Gen	0.040	0.059	0.672	Tidak disokong		
	Brunei -> Inter_Gen	-0.031	0.043	0.731	Tidak disokong		
	Cina -> Inter_Gen	-0.134	0.056	2.379**	Disokong		
	KadazanDusun -> Inter_Gen	-0.124	0.068	1.829*	Disokong		

Nota: *p<0.05; **p<0.01

b. Keputusan penilaian penyederhana

Bagi menguji hipotesis H3, iaitu jantina sebagai penyederhana dalam hubungan antara sokongan sosial dan intergenerasi, analisis pelbagai kumpulan atau *Multi Group Analysis (PLS-MGA)* digunakan. Analisis perbandingan pelbagai kumpulan dilakukan berdasarkan prosedur *bootstrapping* bagi menilai signifikan perbezaan kumpulan dengan melihat kepada pekali lintasan dan ralat piawai. Jadual 7 memaparkan ringkasan analisis penyederhanaan pelbagai kumpulan bagi pemboleh ubah sokongan sosial dan intergenerasi berdasarkan jantina. Secara keseluruhan, hasil PLS-MGA menunjukkan bahawa tidak terdapat perbezaan yang signifikan bagi hubungan sokongan sosial dan intergenerasi berdasarkan jantina (lelaki dan perempuan).

Jadual 7 Hasil analisis penyederhanaan pelbagai kumpulan

Hipotesis		Kump.1: Lelaki (n=76)		Kump.2: Perempuan (n=124)			Keputusan
		Beta	Ralat Piawai	Beta	Ralat Piawai	Nilai-t Sig.	
H3	Sok_Sos*Jantina -> Inter_Gen	0.231	0.116	0.216	0.104	0.096 0.462	Tidak Disokong

PERBINCANGAN

Dapatan kajian ini secara khususnya menunjukkan sokongan sosial dan emosi dapat membantu meningkatkan hubungan integenerasi antara penjaga dan warga tua. Hal ini menunjukkan bahawa kesejahteraan penjaga warga tua akan meningkat jika mereka merasakan ada banyak jaringan sokongan sosial dalam proses penjagaan warga tua sehingga membentuk hubungan yang baik dengan ibu bapa masing-masing. Hal ini selaras dengan dapatan kajian yang dijalankan oleh Khadijah *et al.* (2015) yang melaporkan sokongan sosial daripada ahli keluarga penjaga warga tua adalah penting bagi mengurangkan beban penjagaan dengan bantuan daripada adik-beradik yang lain. Situasi ini seterusnya menjamin kepada interaksi hubungan yang baik antara anak dewasa dengan ibu bapa.

Penjaga yang dikelilingi oleh ramai ahli keluarga dan saudara-mara mempunyai sokongan sosial yang lebih baik berbanding mereka yang menguruskan hal ehwal warga tua secara bersendirian. Hal ini konsisten dengan dapatan kajian oleh Amendoal dan Alvarenga (2011) yang melaporkan bahawa jumlah isi rumah yang tinggal bersama dalam satu rumah dapat memberikan jaringan sosial yang baik. Ia dapat digambarkan menerusi penglibatan ramai ahli keluarga dalam penjagaan akan mewujudkan sistem giliran yang boleh meningkatkan kesejahteraan penjaga (Allen, Lima, Goldscheider & Roy, 2012), manakala bantuan daripada anak-anak yang tinggal berasingan pula dapat memberi sumbangan dari segi moral dan juga kewangan. Sebaliknya, menurut Rasha dan Faiza (2012), penjaga yang mendapat kurang sokongan sosial, mempunyai masalah kewangan dan lebih lama dalam penjagaan warga tua akan mengalami lebih bebanan. Situasi sebegini didapati boleh menjejaskan hubungan anak dengan ibu bapa mereka.

Justeru, sokongan sosial dilihat sebagai wujudnya individu yang memberi tahu individu lain bahawa mereka mengambil berat, menghargai dan menyayanginya (Sarason, Levine & Basham, 1983). Sokongan sosial dapat membantu individu untuk menghadapi masalah dengan lebih baik, meningkatkan semangat kekeluargaan, matlamat dan harga diri dalam merangsang pertumbuhan ikatan keluarga yang positif. Malah, sokongan sosial juga boleh membantu mengatasi masalah-masalah asas yang mendorong kepada kemurungan. Hal ini selaras dengan kenyataan oleh Turner (1981) bahawa sokongan sosial juga dikaitkan dengan pengurangan masalah kesihatan mental.

Oleh hal yang demikian, aspek sokongan sosial memainkan peranan penting terhadap seseorang individu terutama bagi mereka yang terlibat dengan penjagaan warga tua. Keperluan sokongan sosial ini membolehkan individu mencapai matlamat dan memenuhi kehendak serta memperoleh kesejahteraan hidup. Menurut Burke dan Weie (dlm. Wong Mee Tuan, 2002), individu yang gagal memperoleh sokongan sosial menyebabkan beliau mengalami perasaan rendah diri dan merasa tidak dihargai serta membawa kepada berlakunya kemurungan, sekali gus menjejaskan kesejahteraan hidup yang berkualiti.

Umumnya, hasil kajian mendapati pemboleh ubah sokongan emosi, sokongan sosial, jantina, tempat tinggal dan kaum menunjukkan pengaruh yang signifikan terhadap pemboleh ubah intergenerasi dalam penjagaan warga tua. Lebih spesifik, sokongan emosi dan sosial mempunyai pengaruh positif yang signifikan terhadap intergenerasi (H1, H2). Terdapat perbezaan yang signifikan antara lelaki dan perempuan dalam hubungan intergenerasi (H4). Oleh itu, hipotesis H4 tidak disokong kerana lelaki mempunyai hubungan intergenerasi yang lebih tinggi berbanding perempuan; penjaga yang tinggal di luar bandar didapati mempunyai hubungan intergenerasi yang lebih baik berbanding penjaga yang tinggal di bandar (H5); dan penjaga bagi kaum Melayu menunjukkan hubungan intergenerasi yang lebih baik berbanding kaum Cina dan Kadazandusun (H6). Lebih spesifik, hubungan intergenerasi yang signifikan ditunjukkan hanya bagi kaum Cina dan Kadazandusun, manakala kaum lain tidak mempengaruhi. Oleh itu, hipotesis H6 hanya separa disokong atau *partially supported*. Selain itu, analisis penyederhanaan

pelbagai kumpulan juga menunjukkan bahawa tidak terdapat perbezaan yang signifikan bagi kumpulan jantina (lelaki dan perempuan) dalam hubungan antara sokongan sosial dan intergenerasi (H3).

KESIMPULAN

Keluarga terdekat seperti anak-anak merupakan pilihan utama untuk meminta pertolongan dan sokongan dalam komuniti. Malahan, hubungan antara ibu bapa dengan anak dewasa dalam masyarakat Melayu adalah berdasarkan rasa hormat dan sikap bertanggungjawab terhadap satu sama lain. Penjaga atau anak dewasa adalah aset dan sumber utama kepada warga tua, terutama yang sakit terlantar. Oleh hal yang demikian, penerimaan tanggungjawab dan komitmen daripada anak dewasa tinggal di rumah sendiri dilihat boleh mengekalkan keharmonian hubungan baik antara mereka dan juga masyarakat. Justeru, penjagaan warga tua di rumah merupakan amalan murni yang tidak ternilai maknanya kepada semua pihak. Malahan, hubungan antara generasi dalam keluarga memberi manfaat timbal balik kepada semua pihak hingga menyumbang kepada kesejahteraan keluarga, kebahagiaan dan kesungguhan yang tinggi dalam melalui kesabaran dalam penjagaan.

Dalam era moden pada masa kini, ibu bapa tua yang tinggal berjauhan dengan anak-anak agak sukar mendapat perhatian sepenuhnya daripada mereka. Situasi ini menyebabkan segelintir ibu bapa mungkin lebih banyak mendapat bantuan dan sokongan sosial daripada anak jiran atau anak sahabat baik mereka. Peribahasa Cina ada menyatakan, '*Relatives far away cannot be compared with neighbors close by*' (Long Leng Thang, 2015). Dalam situasi lain, bagi ibu bapa yang dihantar ke pusat penjagaan orang tua, mungkin lebih banyak mendapat sokongan emosi dan sosial daripada ahli penjaga, iaitu bukan daripada ahli keluarga sendiri di pusat penjagaan. Maka, pengkaji mencadangkan agar dapatan kajian ini dapat dilanjutkan pada masa akan datang dengan mengkaji perbezaan sumbangan sokongan sosial dan emosi ke atas hubungan intergenerasi antara penjaga (bukan dari ahli keluarga) ke atas tahap kesejahteraan golongan warga dan juga hubungan intergenerasi antara penjaga dengan warga tua.

RUJUKAN

- Abdul Aziz Jemain. (2001). *Jaminan sosial warga tua*. Universiti Kebangsaan Malaysia. Pearson Education Malaysia Sdn. Bhd.
- Allen, S.M., Lima, J.C., Goldscheider, F.K., & Roy, J. (2012). Primary caregiver characteristics and transitions in community-based care. *The Journals of Gerontology*, 67(3), 362–371.
- Amendola, F., Oliveria, M.A.C. & Alvarenga, M.R.M. (2011) Influence of social support on the quality of life of family caregivers while caring for people with dependence. *Rev Esc Enferm USP*, 45(4), 880–885.
- Asnarulkhadi Abu Sanah. (2006). *Sokongan sosial warga tua: Satu kajian rol famili*. Monograf Institut Gerontologi. Serdang: Universiti Putra Malaysia.
- Birditt, K.S., Tighe, L.A., Fingerman, K.L., & Zarit, S.H.(2012). Intergenerational relationship quality across three generations. *Journal of Gerontology B. Psychological*, 67 (5), 627–638.
- Browne, M.W & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In Bollen, K.A. & Long, J.S. [Eds.] *Testing Structural Equation Models*. pp. 136–162. Newbury Park, CA: Sage.
- Burleson, B. R. Emotional support skills. (2003). In J. O. Greene, & B. R. Burleson (Eds.), *Handbook of Communication and Social Interaction Skills*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Chan, A. & Yeoh Brenda, S.A. (2002). Gender, family & fertility in Asia: A introduction. *Asia Pacific Population Journal*, 17(2), 5–128.
- Chen, F. (2005). Residential patterns of parents and their married children in contemporary China: A life course approach. *Population Research and Policy Review*, 24 (2), 125–148.
- Chin, W. W. (1998). The Partial Least Squares approach to structural equation modeling. In G. A. Marcoulides (Ed.). *Modern Methods for Business Research*, pp. 295–358. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Chua, T.T. (1988). Some myths and facts about the elderly. *Jurnal Kebajikan Masyarakat*, 8, 1–5.
- Chua Yan Piaw.(2009). *Kaedah dan statistik penyelidikan buku 5. Statistik Penyelidikan Lanjutan: Ujian regresi, analisis faktor dan analisis SEM*. Kuala Lumpur: Mc Graw Hill.
- Cicirelli, V. G. (1983). Adult children's attachment and helping behavior to elderly parents: A path model. *Journal of Marriage and Family*, 45(4), 815–825.
- Coursaris, C. K & Liu, M. (2009). An analysis of social support exchanges in online HIV/AIDS self-help groups. *Computers in Human Behavior*, 25 (4), 911–918.
- Cunningham, M. R., & Barbee, A. P. (2000). Social support. In C. Hendrick, & S. S. Hendrick (Ed.), *Close Relationships: A Sourcebook*. Thousand Oaks: CA: Sage.

- DeLongis, A., & Holtzman, S. (2005). Coping in context: The role of stress, social support, and personality in coping. *Journal of Personality, 73* (6), 1–24.
- Fatimah Abdullah. (1985). Wanita dan pekerjaan: Satu analisis konflik peranan. *Akademika, 27*, 12–26.
- Fatimang Ladola & Rahmah MA. (2011). Penjagaan pesakit kronik: adalah satu bebanan? Apakah yang penjaga persepsikan? *Jurnal Kesihatan Masyarakat, 17*(1), 12–24.
- Fatimang Ladola, Rahmah Mohd Amin & Fatimah Abdullah. (2009). Penjaga wanita bagi warga tua pesakit strok di Bandar. *Jurnal Pengurusan Sosial Malaysia, 6*, 57–72.
- Fingerman, K. L., VanderDrift, L. E., Dotterer, A. M., Birditt, K. S., & Zarit, S. H. (2011). Support to aging parents and grown children in Black and White families. *The Gerontologist, 51*, 441–452.
- Fornell, C., Larcker, D.F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*(1), 39–50.
- Gaertner, A. E., Fite, P. J. & Colder, C. R. (2010). Parenting and friendship quality as predictors of internalizing and externalizing symptoms in early adolescence. *Journal of Child and Family Study, 19*, 101–108.
- Garcia I.A., & Bazo, M.T.(2001). The caregiving dimension (pp.). In O.D.Daatland & K.H.Olav, K.H. (Ed.). Ageing, intergenerational relations, care systems and quality of life – an introduction to the OASIS project Norwegian, Social Research NOVA Rapport 14/01 .
- Glenn, N. A. & S.McLanehan. (1981). The effect of offspring on psychological well-being of older adult. *Journal of Marriage and The Family, 37*, 594–600.
- Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2017). A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM) (2nded.). California: Sage Publications.
- Hair Jr., F. Joseph, Black, C. William, Babin, J. Barry & Anderson, E. Rolph. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective*. USA: Pearson Education Inc.
- Harris, L. C. & Goode, M. M. (2004). The four levels of loyalty and the pivotal role of trust: A study of online service dynamics. *Journal of Retailing, 80*(2), 139–158.
- Hisada, M., Senda, S. & Minoguchi, M. (1989). Development of social support scale (1). Paper presented at the annual meeting of the Japanese Psychological Association, Tokyo, Japan. November, 21–24.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. *Laporan Banci Penduduk dan Perumahan 2000*. Kuala Lumpur: Jabatan Perangkaan Malaysia.
- Kernan, J. B., & Morilus-Black, M. (2010). Social supports for youth and families. *Community Ment Health J., 46*, 258–264.
- Khadijah Alavi. (2007). Pengalaman anak dewasa berpendapatan rendah yang menjaga ibu bapa tua: Satu pendekatan berteraskan pendidikan komuniti. *Kajian Malaysia, 255–74*.

- Khadijah Alawi, Nasrudin Subhi, Mohd Suhaimi Mohamad, Fauziah Ibrahim, Norulhuda Sarnon & Salina Nen. (2015). Peranan kesejahteraan dan daya tahan dalam pengukuhan keluarga Sandwich. *Akademika*, 85, 25–32.
- Lakey, & A. Scoboria. (2005). The relative contribution of trait and social influences to the links among perceived social support, affect, and self-esteem. *Journal of Personality*, 73 (2), 361–388.
- Lange, A., Blonk, R. & Wiers, R. (1998). The parent-child interaction questionnaire, PACHIQ. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 5 (3), 187–198.
- Lange, A., Evers, A. Jansen, H., & Dolan, C.(2002). Parent-child interaction questionnaire-Revised. *Family Process*, 41 (4),709–721.
- Long Leng Thang. (2015). Social networks and the wellbeing of older adults in Singapore. In Sheung-Tak Cheng, Iris Chi, Helene H.Fung, Lydia W.Li & Jean Woo (Eds.).*Successful Aging: Asian Perspectives*. New York: Springer.
- Lowenstein, R. Katz, & Gur-Yaish. (2007). Reciprocity in parent-child exchange and life satisfaction among the elderly: A cross-national perspective. *Journal of Social Issues*,63(4), 865–883.
- Lowenstein, R., Katz, Prilutzky, D., & Mehlhausen-Hassoen, D.(2001). The intergenerational solidarity paradigm (pp.11–30). In O.D.Daatland & K.H.Olav, K.H. (Eds.), *Ageing, Intergenerational Relations, Care Systems and Quality of Life – An Introduction to the OASIS project Norwegian, Social Research NOVA Rapport 14/01*
- Moor, N., & Komter, A.(2012).The impact of family structure and disruption on intergenerational emotional exchange in Eastern Europe. *European Journal Ageing*, 9,155–167.Doi10.1007/s10433-011-0207-3
- Noohi, E., Peyrovi, H., Goghary, Z. I., & Kazemi, M. (2016). Perception of social support among family caregivers of vegetative patients: A qualitative study. *Consciousness and Cognition*, 41, 150–158.
- Pala. (1998). *Senior citizens and population ageing in Malaysia*. Kuala Lumpur: Department of Statistics.
- Rasha Aziz Attia Salama & Faiza Ahmed Abou El-Soud. (2012). Caregiver burden from caring for impaired elderly: A cross-sectional study in rural lower Egypt. *Italian Journal of Public Health*, 9(4), 222–231.
- Riggio. (2000). Measuring attitudes toward adult sibling relationships: The Lifespan Sibling Relationship Scale. *Journal of Social and Personal Relationship*, 17, 707–728.
- Rook, K. S. & Underwood, L. G. (2000). *Social support measurement and interventions: Comments and future directions*. New York: Oxford University Press.
- Ross, C.E., Mirowsky, J. & Goldsteen, K. (1990). The impact of the family on health: The decade in review. *J Marriage Fam*, 52(4), 1059– 1078.

- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth, C. L., Kim, A. H., Burgess, K. B., & Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *Journal of Early Adolescence, 24*, 326–356.
- Sarason, B. R., Shearin, E. N., Peirce, G. R., & Sarason, I. G. (1987). Interrelations of social support measures: Theoretical and practical implication. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*, 813–832.
- Sarason, I.G., H.M. Levine, R.B. Basham & B.R. Sarason. (1983) Assessing social support: The social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology, 44*, 127–139.
- Schwarz, B., & Trommsdorff, G. (2005). The relation between attachment and intergenerational support. *European Journal of Ageing, 2*(3), 192–199.
- Siti Hajar Abu Bakar Ah, Fatimah Abdullah, Noralina Omar & Nur Saadah Mohamad Aun. (2012). Keperluan program sokongan sosial untuk penjaga tidak formal di Malaysia. *Sarjana, 27*(1), 59–71.
- Turner, R. J. (1981). Social support as a contingency in psychological well-being. *Journal of Health and Social Behavior, 22*, 357–367.
- United Nations. (2002). *World population aging: 1950 - 2050*. New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- Walker, A.J. & C.C. Pratt. (1991). Daughters' help to mothers; Intergenerational aid versus caregiving. *Journal of Marriage and the Family, 53*(3), 3–12.